

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

Ltn

✓ 1874

1999

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍԳ

ԱՌ

ԱԶԴԱԿԻՑ ԵՂԲԱՐՍ

Է. ՊՕԼԻՍ

Ի ՏԳԱՐԱՆԻ Յ. ՏԵՐՈՅԵԿՑ

— 1865 —

40

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԱՌ

ԱԶԳԱԿԻՑ ԵՂԲԱՐՍ

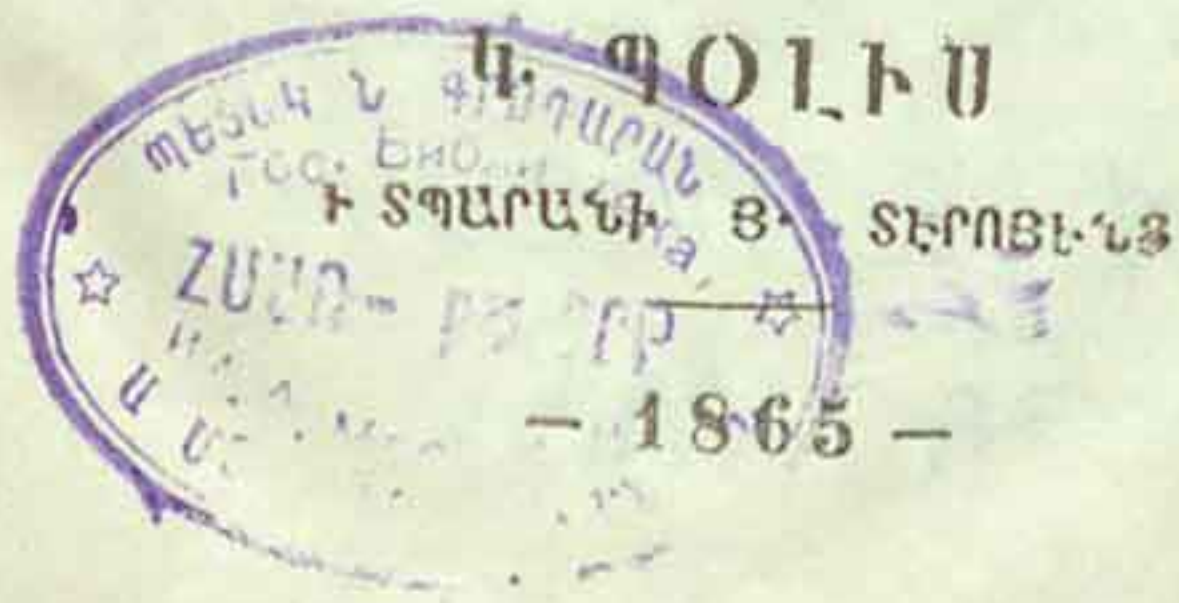
ԳՐԵԱՑ

ՏԻԳՐԱՆ Գ. ՍԻՆԱՆԵԱՆ

1405

Կ. ՊՕԼԻՍ

4 18 74 - 60

38 1881

Յ Ա Ռ Ա Զ Ա Բ Ա Ն

Եթէ աւելի ընտիր Հեղինակաց հատորներ
 թարգմանել, կամ արուեստական գիտութեանց
 վրայ տեղեկութիւն տալու կարող ըլլալով՝ զա-
 նոնք նուիրելի Ազգիս, այնչափ սիրելի շախտի ըլ-
 լար ինձ՝ որչափ որ տեսրակս • ո՛չ զայն իբր
 երևելի գործ մը երևցնելու, և ո՛չ գործա-
 կատար հանդիմանալու փափաքը զիս այս յան-
 դրդնութեանը յորդորեցին • հասցա՛ Ազգիս
 մէջ նկատած տեսակ մը ժամանակի շռայլու-
 թիւնը, և անկէց հետեւած բիւր վատթարու-
 թեանցը վրայ զգացած ցաւս, այս յիմար ան-
 խոհեմութեանը թելադրեցին զիս, ո՛չ թէ
 Եւրոպիոյ համալսարաններու մէջ աշակերտեալ,
 այլ՝ Պօլսոյ Հայ աղքատիկ դպրոցներու ջամ-
 բած կաթովը սնած ըլլալուս՝ կը ճանչնայի
 գրաւոր ասպարէզին մէջ քայլ առնելու դժուա-
 րութիւնը և իմ անկարողութիւնս • բայց ա-
 ւելի դիւրութեամբ եղբարցս օգտակար խօսք
 մը հաղորդած ըլլալ ուզեցի, քան թէ անկարո-
 ղութեան երկիւղովը չխօսիլ • օգնական խօսք
 մը սեպեցի • (ինչպէս որ է) գիտութեան որ-
 չափ բարձր և ոսկեզինիկ ըլլալը յիշեցնել • վասն
 զի՝ տեսայ որ իմ ազգակից եղբայրներս ժա-
 մանակաւ յարգած ու պաշտած գիտութիւնս

ներն են, որ հիմայ յուսմայէտս կը շուայլեն, քան
թէ պիտանեգոյն գործերու • օգտակար սեպեցի
եղբարցս յիշեցնել թէ՛ ժամանակը որչափ սո՛ւղ
և թանկագին է, և թէ՛ ժամանակին աշխատու
թեամբ գործադրութիւնը ի՞նչ արդիւնքներ
կ' ունենայ, և ընդհակառակը՝ որչափ ցաւալի է
այն ազգը՝ որ մահաւան անշուշտութենէն յու
սահատած, յիմարի նման անգործ ու անլաս
տակ օրէօր ոչնչութեան վիհը կը գլորի: Այս
“ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔԸ”, ահաւասիկ կը պարունակէ
Տեարակս • Ազգիս արդի կացութիւնը, վիճա
կը և ընթացքը (լակոնական) ո՞՞՞ կը պահան
ջէ • կարճ խօսքով՝ հասկցնելու է • որպէս զի մեր
պսիսարակած ժամանակին շուայլութեանը մէջ
չինկնելով՝ քիչ ատենի մէջ օգուամը քաղելու
կարող ըլլամք:

Արդ՝ կը յուսամ որ իմ սիրելի եղբարքս աւել
լի սրտիս եռանդը կը դիտեն տեսրակիս շարու
նակութեանը մէջ, քան թէ թերութիւններն •
և եթէ ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔՐՈՎԱ եղբարցս օգտակար
ծառայութիւն մը ըրած ըլլալս տեսնամ ու
հաւատամ, այն ատեն առատօրէն վարձատրուած
պիտի համարիմ ինքզինքս:

ՅԻԳՐԱՆ Ք. ՍԻՆԱՆԵԱՆ

Կ. ՊՕԼԻՍ 1865

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԱՌ

ՍԶԳԱԿԻՑ ԵՂԲԱՐՍ

ՄԱՍՆ ԱՌԱԶԻՆ

« Իմ ժողովրդոցս քաշած թշուա-
ռութիւնները իրենց ազիտութե-
նէն է » : Ովտեայ Դ. ԳԼ. 6 Համար :

ԸՆԴՀԱՆՐԱՊԷՍ Եթէ մարդկային
սեռին յառաջադիմութեան ակունքն ու
աղբիւրները ուշե ուշով տրամադրելու
ըլլանք՝ պիտի տեսնենք որ մտաւոր
մշակում մ'է : Մտաց ընդարձակ անդաս-
տանք՝ զոր Երկինք ընդհանուր շնչակա-
նաց ղեկ տնօրինած է, դիտութեան
լուսովը մշակելը սրբազան պարտք մ'է :

ևւ ընդ հակառակը դանդաղիլը՝ Երկ-
նից , Բնութեան ևւ Մարդկութեան
դէմ ոճիր մը , ինչպէս որ մաճակալը եր-
կիրը կը մշակէ պարարտացնելու համար ,
որմէ բեղմնաւոր միրգեր ևւ բոյսեր անձ-
բնւաց օժանդակութեամբը հողի ևւ
կենդանութիւն կառնուն . անանկ ալ
բանաւոր անդաստանաց գիտութեան
մաճակալով մշակումը՝ բեղմնաւոր տա-
ղանդի տէր ևւ Բարոյական աշխարհին
մէջ բանաւորութիւնը ճանչցող . մարդ-
կութեան պարտաւորութիւնները կա-
տարող , խաբէական եղրակացութիւն-
ները խայտառակող անձինք կը վերըն-
ձիւղեն . որոնցմէ կախուած է ազգի մը
ևւ քաղաքաց կործանման ևւ կանգման ,
յառաջադիմութեան ևւ յետադիմու-
թեան բաղդն ու վճիռը , ճշմարիտ ևւ
կատարեալ գիտութիւնը , մեր մտաց

բանաւոր հորիզոնը ընդարձակելու յա-
տուկ միջոց մ'է, գրականութիւնն ու
ուսումնադիտութիւնը կը արգացնէ փի-
լիսոփայական հետազօտութեան զուար-
ճութիւնը, որ կ'արթնցընէ մտաց կըր-
թութիւնն եւ հմտութեան փափաքը .
որով կ'հետեին ընթերցուածք եւ քննու-
թիւնք, որոնք մարդկային սեռին տար-
բեր գաղափարները միութեան բերելով
կը մեղմացնեն Քաղաքական եւ Արօնա-
կան դիտութեան մոլորեցուցիչ ջնջին
մտածմունքները . եւ անշուշտ եւմ որ՝ այն
ատեն կամաւ եւ բաղցրութեամբ իրա-
ւունքը պիտի իշխէ կրից . որով ստո-
րին աստիճանի անձ մը բարձրագոյնը
կը գերազանցէ, եւ տգիտութեամբ վայ-
րենացեալ ազգերը՝ անով քաղաքակրթե-
լոց ժամանակէ մը օրինակ կը հանդի-
սանան :

Գիտութիւնն է որ՝ ազգիտութեան
արիւնտուոգ : պատերազմի դաշտերը ,
«երոյ և Խաղաղութեան տեսարաններու կը
փոխադրէ . հոն ուր ազգիտութեան
խաւարը , Եսոսիւն և Միտոյեպոսիւն
արտադրեց , գիտութեան լուսարար
ջահը հաստարութեան հաստատեց :

Նրկիր մը կար , բազմամարդ երկիր
մը՝ որոյ զաւակները դեռ անձանօթ և
անհաղորդ ըլլալով օտար ազգաց՝ վայ-
րենութեամբ կ'անցընէին իրենց կենաց
ընթացքը . հոն անիրաւ հայրը կը հրա-
մայէր , և իրաւացի զաւակը նազան-
դելու պարտաւոր էր . հոն ոյժը եւ
բռնաւորութիւնը կ'իշխէր , եւ անմե-
ղութիւնը կ'ընկճուէր : Հոն մարդ իւր
նմանը իրեն անօրէնութեանցն զոհելը
ոճիր մը կամ յանցանք մը չէր սեպեր :

Մերիկացիք ըսել կուզեմ. տես թէ
քանի որ այս առաքինութեանց պանծալի
Թաղուհին, այսինքն Գիտութիւնը .
անոնց հորիզոնը լուսաւորեց, քանի որ
սկսան իրենք այդ լոյսին խորերը թա-
փանձել, արդարեւ անհուն եւ ընդար-
ձակ ասպարէզի մէջ՝ իրենց նպատակ-
ներնուն բարի յատակադժեր գծելու
բարերադրութիւն ունեցած են:

Գիտութեան սէրը՝ նիւթական և բա-
րոյակն աղքատութեանց հրաժեշտն է .
գիտութեան սէրը՝ փառաւոր ընթացքի
մը ուղղեցոյց և արեւն է, որ մարմնաւո-
րին ամէն կարեւոր պիտոյքները հայ-
թայթելէն վերջը, գերեզմանէն անդին
յաւիտենականութեան մէջ երջանիկ ա-
պագայ մը կը պատրաստէ . անոր հա-
մար է որ Մենաբարին Աստուած Ռի-
սկաւ մարգարէին բերնով ժողովրդոց

միտքը կ'արթընցընէ, սա պատգամովը
թէ՝ «Ի՛՛՛՛ յազգայնացս տալած իշոտանան
Ինններուն առնեալ իրենց արհարհներն էր :
Վոյնպէս՝ Եղիշէ վարդապետն իր Ռ՛՛ն-
դի՛նի գրութեան մէջ այսպէս կը ձայնէ .
«Կոյր շին ՚ի ճառագայնից Արեւմտեան, Ե-
րբարհներն շին ՚ի հարարեալ կենաց :
Մէկ խօսքով և ճշմարտապէս չկայ բան
մը աշխարհիս երեսը՝ որ առանց գիտութեան
գործադրուի, բնութիւնը՝ կատարեալ
պատկեր մը կը ներկայացնէ մեզ և
կը դատապարտէ ամէն անոնք, որոնք
կոյր են ճանչնալու այն ճշմարիտ և կա-
տարեալ գիտութեան յարգը, որոյ ծոցը
ամփոփուած է ինքն բնութիւնը :

Տիեզերաց հիմը ոչնչութեան վրայ
հաստատող ձեռքը գիտութեամբ գոր-
ծեց . չկայ առարկայ մը՝ որ առանց պատ-
ճառի ստեղծուած ըլլայ յամենակարող

Յրարչէն . չկայ գործ մը՝ որ առանց պատ-
ճառի ճնունդ ունենայ . և այս պատճա-
ռաց հետաքրքրութիւնը գիտութեան
է . գործ : Արհեստաւորը՝ արհեստին
պատճառները կը քննէ , իւր արհեստը
գերազանցելու . վաճառականը՝ իւր գոր-
ծերը ընտելացնելու . Փիլիսոփան՝ իւր
նախագասութիւնները ճիշտ եզրակացը-
նելու . Աստեղաբաշխը՝ մոլորակաց կամ
աստեղաց կնքահայր ըլլալու . Աստուա-
ծարանը՝ նրբահայեաց խորհրդոց հասու-
հանդիսանալու . Ազգային անհատ մը՝
ազգութիւնը՝ ի մի յօդելու , նկատն
՝ ի մթնոլորտս ՝ ի յերկինս եղած զօ-
րութիւնները առ երեւոյթս արտայայ-
տելու . Արիւնոս մը՝ իւր փափկասուն
մատներովը քնարաց ներդաշնակութիւն
չնորհելու , և այս ամենուն շարժա-
ռիթը գիտութիւնն է : Ալ երջապէս ա-

ոանց գիտութեան ոչ մէկը կարող է
լսածին, խօսածին և դատածին տէր ըլ-
լալ :

Արեւակայէ՛ այնպիսի մէկը՝ որ
զուրկ գիտութենէ՛ անասնոց նման ճնած
օրուանը պէս կանցընէ իր կեանքը, այն-
պիսին մինակ լսածը կրնայ խօսիլ, ինչ-
պէս թութակ մը՝ տեսածը կը պատմէ,
և այն ալ շատ անգամ ծուռ և սխալ
վիպասանութեամբ. յողդողդ է այնպի-
սին իւր ամէն խօսակցութեանը մէջ.
Թիւրութիւնը իբր ճշմարտութիւն ըմ-
բռնելէն վերջո՛ անհարին է անոր իս-
կական ճշմարտութիւնը ճանչցնել. յա-
մառ և ամենէն զարմանալին այն է որ՝
իբ տգէտ ըլլալը չի ճանչնար. այն դա-
ղափարները որ սխալ և թիւր ըլլալով
մարդ զանոնք իբր էական կը բարոզէ.
Հաւատալի է տգէտին, այնպիսւոյն լու-

սաւորութիւնն է ունակութիւն , վար-
ժութիւն ու երեւոյթ . վասն զի ամէն
բան արտաքին տեսքով կը դատէ , քանի
որ ներքին տեսութեան աչքը խաւարով
խորուած է . որչափ որ լսածին շուտ կը
խարուի և կը համոզուի այնչափ ալ հա-
մոզուածէն շեղելու համար դժուարու-
թիւն պէտք է . այնպիսւոյն տրամաբա-
նական դատողութիւնը ձայներու բազ-
մութիւնն է . այնպիսիներն էին՝ որ ժա-
մանակաւ տգիտութեան խաւարին մէջ
մտորած , քայլերնին դէպ 'ի բռնաւո-
րութեանը դարձրնելով , այնպիսի մտը-
րութիւններ մտցուցին մարդկային ազ-
դիւ մէջ՝ որոյ սրսկում ու հետեւութիւն-
ները մինչև հիմայ կը տիրապետեն ,
դարձնէր աչքդ եղբայր իմ , դարձնէր
այն դարերուն վրայ՝ որոնք սոսկում ,
աս ու երկիւղ կը պատճառեն . կարդա՛

Յիշատակարաններ , որոնց մէջ տգիտու-
թեան սոսկալի հետեւանքները պիտի
տեսնես . պիտի տեսնես անոնց մէջ Ա-
րարչին շնչովը միաւորեալ բանականք
անասնոց կարգէն վար վատթարու-
թեան մէջ մտած՝ թունաւոր խոտի մը
պէս ծաղկած ու թոռմած են , տգիտու-
թիւնը ի՞նչ աստիճանե ցածու թեան մէջ
ձգած է , այն ատեն մարդիկ որ իւր ձե-
ռակերտը իրեն Արարիչ կը ճանչնայ
իւր կենացը ընթացիցը վճիռը անկէ
կ'սպասէ , եւ տգիտութեան մէջ աս-
պարէզը բաց դանոդ խաբեբաներու
խարդախութեամբը՝ երկնից իրաւունքը
կը յափշտակէ , ինքնին ինքը զինքը փայ-
տերու զոհ ընելով կամ անձամբ անձին
սպաննող ըլլալով : Ա՛հ սոսկալի յիմա-
րութիւն . որ զմարդիկ կորստեան վիհը
կը դահաւիժէ , մարդիկ բանական ծնած

բանս ա' արու թիւնը ճանչնալու համար
 միտք մը ունեցած, մարդկու թեան օգուտ
 մը ընելու. իրաւանց ու պարտուց ճշ-
 մարտութիւնը որոշելու համար, հան-
 ճարի մը տէր և կարող վիճակի մը մէջ
 ստեղծուած մարդիկ տգիտութեան
 խաւարին մէջ խաբխաւելով, գիտու-
 թեան լոյսը ատելով անոր կատարելու
 թիւնը, օգտակարութիւնը ճանչնալու
 անհոգ՝ խտտի մը պէս կ'անցնին կերթան
 մահուանէ վերջը ցաւալի յիշատակներ
 թողով, այն յիշատակները որոնք այսօր
 կենդանի պատկերներ են մեր աչքին
 առջև:

1405

Արդ ճշմարիտ և կատարեալ գիտու-
 թիւնը ամէն բարութեանց աղբիւրն է,
 Հայն ալ այդ բարութեանց կարօտ է,
 ուրեմն գիտութեան և լուսաւորու-
 թեան ոգւով չափ ջանադիր ըլլալու է,

որ եւ է բանի մը կատարելութեանը հաս-
նելու համար անհրաժեշտ է որ առանց մաս-
տաւորէ եւ ամենէն թեթեւ կերպերէն
սկսելու ըլլայ . այս մենք շնորք գիտելի
նոր բան մը կը տեսնենք , անձանք
բանի մը կը հանդիպինք . մէկէն 'ի մէկ
առանց անոր սկզբունքը կերպը գտնե-
լու ձեռնամուխ կըլլանք , եւ տարիներէ
վերջը անելով յաւիանական պտուղ
մը բերող ծառէն անմիջապէս ար-
դիւնք կ'ստանանք , եւ ինչպէս որ ան-
հրաժեշտ է արդիւնք մը չտեսած ու-
տեննիս , կը մերժենք զայն կը խլենք ու
կրակը կը ձգենք իբր անպտուղ , ա-
հաւաստիկ այս է մեր երեւոյթաւ կամ
երազ լուսաւորութիւնը , գարոցներ կը
կառուցանենք , փայտերու կամ քարե-
բու կը վառենք , ազգիս հարստու-
թիւնը , կառուցանելէն վերջը՝ անտնայ

բարենպաստակ շարունակութեանցը հա-
մար պէտք եղած նիւթանք այնպէս ե-
րեսի վրայ կը ձգենք անշուշտ . վասն
զի՛ առաջ չպատրաստեցինք :

Մասնկ մէկ քանի ցաւալի օրինակ-
ներ կան աչքերնուս առաջը , զորս յի-
շիլը աւելորդ կը սեպեմ . այսօր ամէնք-
նիս ալ կը պարծենամք թէ՛ դպրոցներ
ունիմք , բայց ի՞նչ արդիւնք ունիմք ա-
ռոնցմէ . եթէ ոչ՝ զատարկապորտ և
թշուառ կացութեան մատնուած աշա-
կերաներ . որոնք ուրիշ դործի մէջ չեն
տեսնուիր այսօր , բայց եթէ վարժա-
պետութեան պաշտօնին մէջ . վասն զի
տղայ մը քիչ մը սեւեւն գիտութիւն
սովորելու համար , մինչ քան կամ
քան երկու տարեկան հասակը դպրոցնե-
րու մէջ ծառայելէն վերջը՝ ինչ արհեստի
կը յարմարի , . . . — եւ ոչ բանի մը :

Մտնք երբէք գիտութիւն կամ լու-
 օտութիւն չեն ըսուիր . այլ ըստ իս
 Ազգին աղքատիկ եւ թշուառ ան-
 հասներ կազմող միջոց մը ի նչ պիտի
 ընէ . Մզգիս այսչափ դպրոցները ո-
 բնց շատութիւնը նի-խան նուա-
 զութեանը պատճառաւ՝ ամէնքն ալ մի-
 օրինակ կերպով խառնակութեանց են-
 թակոյ դանուելով՝ ամենեկն արդիւնք
 մը չունենալէն զատ , մնաններու առա-
 ջին եւ դիւաւոր պատճառներ են . ե-
 լանի՛ թէ ամէն թաղ մէկ մէկ Վախճա-
 նի Վարժարան ունենար , եւ ազգը
 ամէնը երկու (Վայր եւ Գիշտօթի)
 դպրոց ունենալով՝ ամէն Վախճանի վար-
 ժարանաց հասուն աշակերտներէն ըն-
 դուներ եւ գործ արդիւնաւորեր , այս
 ամէնը երկարօրէն իմացնելը կհաւատամ
 որ ոչինչ է . քանզի՝ երբ դրամ չկայ ,

7

բանս մ'ալ չկայ, ինչո՞ւ դրամ չկայ, —
մասն զի Տնտեսութիւն չկայ, Կորէ չկայ,
Կանան չկայ =

Ազգիս արդի շարժումը ուրիշ բան
չէ, բայց եթէ հասուն պտուղները՝ դե-
տին տապալող մնաստեալ հով մը, տու-
ներ եւ դիւղեր աւերող սոսկալի հեղեղ
մը, եւ ո՞վ չգիտեր թէ՛ այս վիճակը
դէպի բնաջնջութեան կ'առաջնորդէ .
այս այնչափ յայտնի է, ինչպէս Արշ-
ապետ երեւիլը եւ Արեւոսն ծագիլը,
որ բնաւ խորհրդածութեան կարօտ չէ .
միթէ՞ այս ամէնը տգիտութեան ծնունդը
չեն, « Ամենայն սոսան յանձն իւր բաժան-
եալ » ը կայցե՞ս =

Ինչո՞ւ եւ ինչ պատճառաւ, կամ
նիւթապէս եւ կամ բարոյապէս կը բաժ-
նուի տգիտութենէ . ինչ դիւրին է
տողէտ մնալը, բայց ինչ ցաւալի է հե-

տիւանքը . երկու անձինք ներկայացը-
նենք, երկուքն ալ հաւատարապէս ըն-
շաւէա եւ բազմահարուստ . բայց մէկը
տղէտ եւ միւսը իմաստուն . ժամանակը
և իւր բերմունքները , կամ աշխարհային
սկզբնական սովորութիւնը՝ երկուքն ալ
զրկէ իրենց հարստութենէն , հոս գիտէ
հիմա զուարճալի տեսարան մը . տղէտը
սկիզբօժեալ թամբով զարդարուած կեն-
դանիի մը նման թամբը առնուելէն վերջը
իւր բնական կոպտութեամբը յուսահա-
տութեան վիճը կը գլտորի . միւսը՝ իւր
մշակեալ իմացական զօրութեան սւժովը ,
աշխարհիս սովորական բաղդը իրեն ներ-
կայացնելով՝ մարդուս հեղեղուկ վիճակի
մը կնթակայ ըլլալը գիտնալով , մեծ
յոյսով եւ ուշիմ դատողութեամբ ա-
ւելի փորձառու կերպով խոհեմութիւնը
ձեռք կառնէ . վերջապէս՝ մարդս այն

ստե՛ն բանա՛սկան մարդ է , երբ կը ճանչ-
եայ որ՝ հասարակաց օգուտը անձնա-
կանէն բարձր է . երբ կը գիտեայ որ՝ ըն-
կերական պարտաւորութիւն մը ունի .
երբ սովորած ըլլայ որ՝ հասարակաց օ-
գուտ ընկու համար , ըստ կարելոյն
թէ՛ նի-թուէս եւ թէ՛ բարոյապէս նախ՝
գիտութիւնը ծաղկեցնելու ջանադիր ըլ-
լալու է , որմէ կը ծնին Տնտեսութիւն .
Կարգ , Կանոն եւ հետեւաբար յառաջադ-
նութիւն Ազգաց եւ Քաղաքաց :

Արդարեւ գրականութեան սգոյն
արդիւնքները բարութիւններ են . ու-
սումնականութեան եռանդը յառաջա-
դիմութիւն է . բայց ասոնցմէ վսեմ եւ
բարձր գործ մը ունի մարդս առանց որոյ
անհնար է ամէն բան . Իմաստունը կըսէ .
« Ժամանակը անօր է . բարդը կոյր ե- յայ-ը
թէ՛մբոյ » : Աւստի եթէ լոկ խորհրդածու-

ՄԱՍԻ ԵՐԿՐՈՐԴ

* Ո՞ր ապր ինձ զժամանակն զորս
ես ունայնու թեան վատնեցի . . .

ԵՂԱՄՔ, այս ամէնը յիշելով ցաւ
ի սրտի երբէք չպիտի կրնամ քարոյաչան
աչացս արցունքները դադրեցնել . մանա-
ւանդ երբ կրն՞թեանու մք նախնի Իմաս-
տասիրաց սա իմաստուն յօդուածը թե՛
« Ո՞ր ապր ինձ զժամանակն զորս ես ունայ-
նու թեան վատնեցի » = Ե, յո սուղ եւ թան-
կադին է մեր կենաց ամէն մէկ ժամե-
րուն մանրերորդները զորս միք յուժ-
պէտս կը ցրուենք . եւ յանգեալս կանց-
նի չայն անտոգիւտ ժամանակը, որ մե-
շատ օգուտնէր կարող էինք բաշխել . ա-
ւանդ . . . : Տեսնե՞ք ինչպիսի մք ժամա-

Կանգնիս պատարաստ գանուող անձիւք ի՞նչ
 երջանիկ կացու թեան ենթակայացած են ,
 եւ ի՞նչ փառաւոր զգացմունքներ կը
 յայտնեն , որոնք ամէնքն ալ փորձառու
 եւ կենդանի վկայներ հանդիսացած են :
 Ժամանակիս խնայութիւնը այն մարդ-
 կային բոլոր պահանջմունքները ՚ի կա-
 տարեկութեան ձուլած է , եւ կը ձուլե-
 պատարաստելով Աւուսմագարդ Ագարեհի-
 ներ , Իսրայելներ , եւ Թաւրոսներ , ուր
 ժամանակիս միջոցները չարաչար գոր-
 ծածողներուն պատկերը կը ներկայացնէ .
 ուր մարդս պարզօրէն կը համոզուի թէ՛
 անհար է վերադարձունս ժամանակի լի-
 նել :

Ժամանակս՝ յարուցած է եւ պիտի
 յարուցանէ Սզգիս համար ինչպէս
 ՚ի սկզբանն ունեցած էինք (Մահակ-
 ներ , Սեւրեղներ , Խորեմացիներ) եւ այլն ,

որոնք ժամանակիս գործադրութեանը
 ժլատ քննելով իրենց անուշահոտութիւնները
 խնկեցին, որով գովութեան
 արժանի յիշատակներ պատկերացուցին
 ՚ի ներկայութիւն ապագայ սերունդոց .
 բայց ընդ հակառակը՝ ժամանակիս բարեպատեհ միջոցները, որ խիստ թանկագին է, չարաչար գործածողներուն սուղալի պատկերը ՚ի մասնենագիրս կը տեսնենք նշաւակեալ . որոնց աշխարհաց փրատակներուն ներքեւ անմեղ անձանց սակերտախիբը անէծք կը կարդան կրօնականօք, արդեօք « Ընդ է վերստին անել զժամանակսն զորս մտնանայնս ի ստիճակսն Եսայի 66 :

Մ՛հ . ո՛ւր են այն պերճութիւնները,
 որոնք յաւիտենական կը կարծուէին .
 ո՛ւր են այն ճոխ հարստութիւնները,
 որոնք անսպառելի կը դատուէին, ո՛ւր

ենն այն յառաջադիմական ցոյցերը , որ
ընդ հանուր աշխարհ բարև համբաւ. ու ած
էին որչափ յարմար կուգայ մեր Խ.
ըննացի Հօրը ողբերգ սկանն արտասուօք
տողած սա խօսքը . « Ոչ բան դէպ Հայոց
աշխարհ . Կանգի հանաքոց Հիւսիսականաց
Քեհագայն էիր » :

Թէ չճանչնանք ժամանակին յարգը ,
եթէ մեր կենաց թանկագին օրերը փո-
խանակ ընդ հանրու թեան օգտին ծա-
ռայելու , ծուլութեան եւ զեղխու-
թեան փամուկնք , նոյնպէս յետագայ
դարերուն զաւկները անիծիւք եւ
զառնութեամբ այս լացը ներկայիս
պիտի կրկնեն . որովհետեւ ոսկեգարբ
զերպանցումը թթրոքոք դարու զա-
ւակներ եմք . ժամանակ ունիմք , բա-
րեպատ'է՛հ ժամանակ . դօրձելու կարող
եմք . դաշտեր ունիմք մշակելու , ման-

դատն ունիմք հնձելու. միթէ՞ սիրտ չսէ
'նիմք ժառժկալութեան :

Ա՞ սիրտուն եղբայրք. զձեզ կ'ող-
ջունեմ 'ներկայս աւետելով, արթնանք
այն մահաբեր քունէն՝ որ զմեզ միշտ
աղքատութեան մատնած է. արթնանք
այն սոսկալի քունէն՝ որ եղբայր եղբօր
դէմ զննուած 'ի մահ դատապարտելու,
յիմարարար հասարակաց խաղաղու-
թիւնը կը վաղուիւնք. արթնանք,
տեաննք, անդունդ մը կայ պատրաս-
տուած զմեզ յափշտակելու համար.
տեաննք ժամանակիս յարգը ճանչցող
անձանց վիճակը թէ՛ ի՞նչ 'նախանձելի
ընթացից ենթակայացած են, եւ զա-
'նազան սքանչելիօք պսակուած. ճանչ-
'նանք, որ անլնար է ժամանակիս արա-
դընթաց անիւներուն յետս դառնալը,
յառաջադիմութեան միջոցներ մտա-

ճիւղք . ձգելով հեռ . նստան , իր-իւ ,
 -տելու-ն , կ-գ , կ-ի- , եւ թշնամ-ն :
 հասնենք ապագայ սերունդոց պատաս-
 խանատուութիւննիս . եղբայրք պա-
 տասխանատուութիւն մը՝ որ խիստ
 մանր է . իցիւ թէ եւ այս ծանրու-
 թիւնը ժամանակիս կանոնաւորապէս
 գործադրութիւնը ղգալի ընկր մեզ քիչ
 ատենէն , որով կարող ըլլայինք դառ-
 նալ եւ նկատել այն վիճակը՝ յարուս-
 չիժարարաբ կը գեղերիժք :

Վ Ե Ր Ը

